

Národní galerie v Praze připravila ve Valdštejnské jízdárně velkolepou výstavu o umění benediktinů "Otevři zahradu rajskou", která potrvá do 15. března 2015. Svou krásou, rozsahem a kvalitou exponátů může výstava konkurovat i dočasným tematickým výstavám v pařížském Louvru. Řeholi založil svatý Benedikt, který žil v první polovině 6. století a při svých studiích v Římě zažil duchovní osvícení a rozhodl se odejít mezi askety do Subiaca, kde se dodnes nachází klášter vybudovaný nad jeskyní, kterou obýval. Souvěrci však Benedikta natolik nenáviděli, že se jej pokusili otrávit - proto se v ikonografii světce objevuje číše s hadem. Benedikt byl nucen odejít a v roce 529 na hoře Monte Cassino u Říma přebudoval pohanský Apollonův chrám do křesťanské svatyně sv. Martina. Klášter v Monte Cassinu v roce 990 navštívil pražský biskup Vojtěch. V průběhu 2. světové války byl klášter poškozen a v roce 1964 znovu obnoven. V českých zemích vznikl nejstarší benediktinský klášter na Pražském hradě na podnět Boleslava II. A jeho sestry Mlady. Následně byl zásluhou biskupa Vojtěcha v Břevnově založen i mužský klášter. V průběhu času přibyly další kláštery v Kladrubech a v Sázavě.

Zaměříme se nyní na některá díla na výstavě, která stojí za pozornost. Hned na začátku zaujme velká socha sv. Benedikta od M. B. Brauna, která připomíná druhý život světce v barokním výtvarném umění. Osobně mne však ještě více zaujaly historické exponáty, které se nacházejí v ústřední části výstavy a svým zlatým leskem nám připomínají, jak tvrdil opat Suger, boží slávu a krásu. Zaujmu skvostně vyzdobené relikviáře, víko na knihu (1260 - 1270), které na sobě obsahuje rafinovanou zlatnickou výzdobu s motivy Panny Marie a světců a vykazuje kvalitu pařížské umělecké dílny. Deskový relikviář z benediktinského kláštera sv. Jiří na Pražském hradě zaujme bohatou ikonografií a výzdobou perlami a drahokamy. Pozoruhodná je relikviářová deska Pěti svatých bratří z počátku 13. století, která obsahuje relikvie, jež přivezl z Hnězda snad již kníže Břetislav, neboť motiv vinařů, křesťanů na vinici Páně, lze nalézt také na svatovojtěšských vratech hnězdenské katedrály. Úchvatné jsou také ostatkové procesní kříže z Roudnice, zdobené nádhernými kříšťály a filigránem. Relikviář s ostatky Pěti svatých bratří je sofistikovaným propletením lidských kostí, symbolizujících naši pomijivost a smrtelnost před věčným leskem Boha, který je vyjádřen v ryzím zlatu a motivem křesťanů na vinici Páně. V procesním kříži ze Zwiefalten máme dojem, že průzračné krystaly odkazují k motivu božího oka, které vidí vše a je samo zcela průsvitné a vševidoucí.

Nádherný oddíl výstavy představuje také vzácné iluminované rukopisy a žaltáře, například Ostrovský žaltář (1200), jehož výzdoba je byzantizující. Pozoruhodný je rovněž sedlecký antifonář, který vznikl až v polovině 13. století, avšak je považován za mimořádně kvalitní ukázkou pozdně románské iluminátorské výzdoby. Jelikož desková malba nebyla v období benediktinů rozšířena, jsou další exponáty rovněž především z oblasti užitého umění. Zaujme např. skvostný kalich a paténa z Týnce (11. st.), svatovojtěšská rukavice s ozdobnou emailovou fibulí a biskupský hřeben (1100) s motivem Beránka Božího. Hřeben byl užíván při slavnostních příležitostech, např. před korunovaci krále. Znalce zaujme jistě i výstava ideálního benediktinského kláštera ze Sankt Gallen.

Ve své recenzi bych však ještě chtěl zmínit alespoň některé exponáty z oblasti sochařství, zejména náhrobník sv. Vintíře (zemřel roku 1045) z kostela sv. Markéty v Břevnově, který připomíná poustevníka žijícího na šumavské hoře Březník. Je zobrazen zachmuřený, což odkazuje k ideálu askeze a osamělého života poustevníka, symbolizovaného atributy knihy a hole. Krásné jsou i slonovinové diptychy z 1. poloviny 14. století z pařížských dílen, které udivují svojí finesou a rafinovaností, avšak byly jedním z hlavních artiklů kapetovské Francie a byly údajně považovány za spotřební zboží, užívané k soukromým modlitbám.

V recenzi jsem se pokusil pojednat všechny oblasti umění na výstavě zastoupené, avšak rozsah a bohatství expozice mi neumožnilo popsat všechny exponáty. K jejich alespoň částečnému poznání bych proto vřele doporučil nejen návštěvu výstavy, avšak také prostudování obsáhlého výstavního katalogu.